

Merbok & Jevai

Sejarah yang Berbisik

Editor

Syazliiyati Ibrahim

UNIVERSITI
TEKNOLOGI
MARA
KEDAH

Hakcipta terpelihara © 2018 Universiti Teknologi MARA (UiTM) Cawangan Kedah

Hakcipta terpelihara. Tidak dibenarkan mengeluarkan mana-mana bahagian artikel, ilustrasi dan isi kandungan buku ini dalam apa jua bentuk dan dengan apa cara jua sama ada secara elektronik, fotokopi, mekanik, rakaman atau cara lain sebelum mendapat izin bertulis daripada Rektor, UiTM Cawangan Kedah, 08400, Merbok, Kedah, Malaysia.

Editor : Syazliyati Ibrahim
Rekabentuk kulit buku : Asrol Hasan
Susunatur : Asrol Hasan

ISBN 9789670314396

Cetakan oleh: Perpustakaan Sultan Badlishah
Universiti Teknologi MARA Kedah,
08400 Merbok,
Kedah,
Malaysia.

PENGHARGAAN

Proses dokumentasi hasil penyelidikan yang dijalankan di sekitar Merbok dan Gunung Jerai ini tidak akan berjaya tanpa sokongan padu daripada pelbagai pihak sama ada individu ataupun institusi. Sekalung penghargaan dan jutaan terima kasih dihulurkan kepada:

- 1 Kerajaan Negeri Kedah Darulaman.
- 2 Dato' Tajul Urus Mat Zain, Pengerusi Jawatankuasa Pendidikan, Pengangkutan dan Badan-badan Bukan Kerajaan Negeri Kedah
- 3 Rektor, UiTM Cawangan Kedah. Dr. Asmadi Mohammed Ghazali
- 4 Penduduk-penduduk Kampung Bujang, Kampung Segantang Garam, Kampung Kuala Segantang Garam, Semeling, Gunung Jerai, Kampung Bukit Aceh, Tanjung Dawai dan Kampung Aceh.

ISI KANDUNGAN

MERBOK DAN JERAI : SEJARAH YANG BERBISIK

		Muka Surat
Penghargaan		i
Kata-kata aluan		iv
Pengenalan		vii
BAB 1	Islam di Kedah: Fajar Iman Nusantara Ahmad Yumni Abu Bakar Maznah Wan Omar	1
BAB 2	Tanjung Dawai : Antara Lautan dan Kehidupan Maznah Wan Omar Mazlifa Md Daud Norhayati Ismail	9
BAB 3	Ada Apa Pada Nama? Ceritera Yang Terungkap Diseba- lik Asal Usul Nama Kampung di Dewan Undangan Negeri Tanjung Dawai Syakirah Mohammed Syatirah Abu Bakar Sarah Sabir Ahmad Nur Irinah Mohd Sirat	31
BAB 4	Ban Merbok : Cahaya di Dalam Kegelapan Syazliyati Ibrahim Fathiyah Ahmad Jali Azfahanee Zakaria Azni Syafena Andin Selamat Asrol Hasan	42
BAB 5	Jejak Aceh di Yan : Singkapan Semangat dan Amanat Nor Suhaiza Md Khalid Zarina Mohd Zain Suzei Mat Nurudin	53
BAB 6	Permainan Tradisional Merbok – Nilam Pusaka Bangsa Azfahanee Zakaria Asrol Hasan Syazliyati Ibrahim Azni Syafena Andin Selamat Fathiyah Ahmad Jali	65
BAB 7	Rimbunan Hijau : Khazanah Herba Alam di Merbok Azyyati Anuar Firdaus Abdul Rahman Suhardi Hamid	75

BAB 8	Komuniti Cina di Merbok : Keringat Emas di Lembah Bertuah Lee Chai Chuen Nor Azrina Mohd Yusof	81
BAB 9	Gunung Jerai : Pasak Utuh Jelapang Padi Fathiyah Ahmad Jali Azlan Abd Rahman Zaidi Yusoff Asmadi Mohammed Ghazali	97
Kesimpulan		104
Senarai Penulis		106

KATA – KATA ALUAN

Sekapur Sireh
YB. Dato' Haji Tajul Urus Haji Mat Zain
Pengerusi Jawatankuasa Pendidikan
Kerajaan Negeri Kedah Darul Aman

Menyingkap sejarah dan menyoroti peristiwa yang melingkari kehidupan seharian sebuah masyarakat itu merupakan sesuatu yang harus dilakukan oleh kita. Sejarah membawa diri kita ke satu dimensi lalu yang bukan sahaja memberi peringatan bahkan menjadi agen kesedaran dalam memacu masa hadapan. Penelitian kepada sejarah merupakan sesuatu yang penting terutamanya dalam keadaan masyarakat lebih tertumpu kepada aspek pembangunan masa hadapan sahaja.

Penerbitan Buku Sejarah Yang Berbisik merupakan satu inisiatif terbaik dalam memaparkan sejarah-sejarah negeri Kedah Darul Aman, terutamanya di kawasan Tanjung Dawai, Merbok dan Jerai, kepada khalayak pembacanya. Soroton sejarah yang dicanai secara santai dan bersahaja ini pastinya mampu menarik perhatian segenap kelompok pembaca dan pastinya juga mampu menarik minat golongan muda untuk menghayatinya.

Jutaan tahniah dan segunung penghargaan dirakamkan kepada Sidang Editorial Sejarah Yang Berbisik atas penerbitan makalah sejarah ini. Barisan penulis dan editor Sejarah Yang Berbisik telah, secara hebatnya, mempersembahkan corak penulis kreatif dan menarik untuk menjadikan naskah ilmu ini diterima ramai. Pasti kerjasama antara Kerajaan Negeri Kedah Darul Aman dan Universiti Teknologi MARA (UiTM) Cawangan Kedah tidak akan terhenti di sini dan akan berlanjutan demi memastikan kelangsungan pembangunan medan ilmu di Negeri kedah akan berterusan.

Seulas Pinang
YBhg. Dr Asmadi Mohammed Ghazali
Rektor
UiTM Cawangan Kedah

Sejarah dan kisah yang melatari sesebuah bangsa merupakan satu bidang ilmu pengetahuan yang harus diselidiki secara sistematik dan menyeluruh, Pengamatan nilai sejarah pastinya akan membantu kepada pengertian secara keseluruhan mengenai perkembangan kehidupan mahupun masyarakat dan nilai kemanusiaan di masa lampau yang boleh dijadikan panduan kepada perencanaan masa hadapan.

Inisiatif Barisan Penulis Buku dan Sidang Editorial Sejarah Yang Berbisik untuk menghasilkan sebuah naskah ilmu yang menghimpunkan pelbagai kisah sejarah, baik yang telah dikenali mahupun tidak, merupakan satu inisiatif terbaik dan murni dalam membantu kepada pemupukan nilai cintakan sejarah dan negara. Pastinya khalayak pembaca akan terpicat dengan corak penyampaian nilai sejarah secara santai seolah-olah sedang pembaca sebuah cerita pendek rakyat. Bahan bacaan ringan yang padat dengan nilai sejarah dan kekitaan. Tahniah diucapkan kepada semua.

Kerjasama dan dorongan daripada pihak Kerajaan Negeri Kedah terutamanya Jawatankuasa Pendidikan Negeri Kedah Darul Aman pastinya akan mendorong kepada penghasilan lebih banyak makalah-makalah ilmu sejarah yang akan membantu kepada penghasilan komuniti masyarakat yang menyanjung nilai sejarah bangsa dan negaranya. Besar harapan agar kerjasama sebegini akan berterusan tanpa henti dan pastinya selepas ini akan lebih banyak medan ilmu dan sesi perkongsian pengetahuan akan terhasil.

Suatu Refleksi
PROF. DR. MAZNAH WAN OMAR
Pengerusi
SIG PICE (Special Interest Group – Public
Interest Centre of Excellence)
UiTM Cawangan Kedah

Kedah merupakan sebuah negeri yang amat kaya dengan sejarah dan menyimpan pelbagai misteri. Asal-usul negeri ini telah bermula berabad lamanya dengan penemuan-penemuan arkeologi yang baharu yang telah membuktikan keutuhan dan kedaulatan negeri Kedah di persada sejarah. Daerah Merbok dan Gunung Jerai merupakan kawasan utama yang mempengaruhi susur galur kewujudan negeri Kedah. Sehingga kini, kawasan Merbok dan Gunung Jerai masih mempunyai tarikan yang tersendiri disebabkan penemuan penting khazanah sejarah dunia seperti candi-candi Lembah Bujang sehinggalah penemuan yang lebih terkini, iaitu penempatan penduduk dan aktiviti sosial mereka di Sungai Batu.

Memandangkan kedua-dua daerah ini sudah terkenal dengan sejarah yang disokong dengan bukti-bukti arkeologi, kehidupan masyarakat di kedua-dua kawasan tersebut sudah pastinya turut berubah mengikut peredaran zaman. Oleh yang demikian, kumpulan penyelidik UiTM Cawangan Kedah, iaitu SIG PICE (Special Interest Group – Public Interest Centre of Excellence) merasakan adalah penting untuk mendokumentasikan aspek-aspek kehidupan masyarakat yang mungkin tidak dapat dibuktikan dari sudut arkeologi. Contoh-contoh aspek kehidupan tersebut seperti cerita asal-usul nama tempat, aktiviti permainan dan rekreasi serta individu-individu yang berjasa yang mungkin tidak dapat dikesan dengan hasil carigali arkeologi. Sehubungan itu, dengan bantuan Dana daripada Kerajaan Negeri Kedah Darul Aman, kumpulan ini telah menjalankan penyelidikan dengan merekodkan sejarah lisan daripada penduduk sekitar Merbok dan Jerai untuk memastikan kesinambungan sejarah negeri ini tidak sahaja bergantung kepada bukti arkeologi.

Kisah-kisah yang dikutip daripada penduduk-penduduk kampung di daerah Merbok dan Gunung Jerai yang dibukukan di sini terdiri daripada kisah-kisah yang unik berdasarkan pengalaman hidup mereka seawal tahun 1900 sehingga sekarang. Pelbagai topik yang tersemat di hati penduduk kampung antaranya ialah Islam di Kedah, pembangunan Tanjung Dawai, kesan projek Ban Merbok, komuniti Cina di Semeling sehingga kepada simbol Gunung Jerai kepada rakyat Kedah telah digarapkan di dalam buku ini. Harapan para penyelidik supaya hasil penyelidikan yang diterbitkan dalam bentuk bab dalam buku ini dapat membantu para pembaca mengenali negeri Kedah amnya dan daerah Merbok dan Jerai khasnya dengan lebih dekat. Sejarah kehidupan penduduk yang dinukilkan ini diharapkan juga kekal menjadi rujukan dan sentiasa berbisik di hati pembaca, bukan lagi hanya berbisik di jiwa penduduk kampung yang akhirnya hilang ditelan kemodenan jika tidak direkodkan.

PENGENALAN

Kompilasi kisah-kisah yang dikumpul daripada orang-orang kampung sekitar Merbok dan Jerai ini dimulakan dengan nukilan kisah ***Islam di nusantara***. Negeri Kedah merupakan negeri di Nusantara yang menerima Islam lebih awal dari negeri Melaka (1414M), Terengganu (1303M) dan negeri-negeri yang wujud di Semenanjung Tanah Melayu. Islam telah bertapak di negeri ini sekitar tahun 1136M bersamaan 531H. Tokoh yang bertanggungjawab dalam menyebarkan Islam dan mengislamkan Maharaja Kedah ialah seorang ulama yang berasal dari negeri Yaman. Teori kedatangan Islam ke Kedah menunjukkan bahawa Islam telah bertapak di Kedah lebih awal dari negeri-negeri lain di Malaysia. Demikian juga halnya jika berdasarkan kepada catatan ahli sejarah seperti bukti-bukti batu nisan yang telah ditemui, bukti kewujudan alim ulama dan institusi pondok yang dibangunkan dan sebagainya Bab ini juga membahaskan mengenai asal-usul nama Kedah, kerajaan yang memerintah Kedah, lokasinya, Gunung Jerai, tokoh pengasas kerajaan Kedah Tua dan tokoh ulama yang mengislamkan Maharaja Kedah dan rakyatnya serta pemerintahan putera-putera Sultan Muzaffar Shah I dengan lebih mendalam. Perbincangan terakhir diteruskan dengan topik kedatangan Islam ke Kedah lebih awal dari Melaka dan negeri-negeri semenanjung Tanah Melayu.

Seterusnya, bab ***Tanjung Dawai – antara lautan dan kehidupan***, mengupas keadaan kehidupan penduduk Tanjung Dawai dari segi kegiatan ekonomi dan infrastruktur yang ada untuk kegunaan penduduk tempatan dan pelancong. Tanjung Dawai merupakan satu kawasan muara sungai dengan kebanyakan penduduknya bekerja sebagai nelayan, peniaga, pengusaha makanan laut, dan pengeluar produk hasilan laut. Arked Tanjung Dawai dibina dengan tujuan untuk memberi peluang kepada penduduk tempatan berniaga hasilan laut yang diperolehi daripada lautan luas. Infrastruktur asas seperti sekolah, pengangkutan awam, masjid, dan persekitaran Tanjung Dawai juga turut dikupas secara ringkas.

Selain itu, kisah-kisah di sebalik nama-nama kampung di Dewan Undangan Negeri Tanjung Dawai, Kedah juga berjaya direkodkan hasil daripada temu ramah dengan penduduk kampung. Antaranya ialah ***Ada Apa Pada Nama? Ceritera Yang Terungkap Di sebalik Asal-Usul Nama Kampung di Dewan Undangan Negeri Tanjung Dawai***. Nama-nama kampung ini mempunyai keunikan yang tersendiri. Nama sesuatu tempat kadangkala mempunyai konteks sejarah yang harus dipelihara. Nama sesuatu tempat juga boleh menggambarkan sifat-sifat persekitaran asal yang kini mungkin telah berubah ditelan arus masa dan kemodenan. Hal ini juga boleh memberi gambaran kekayaan warisan, budaya, aktiviti ekonomi, dan identiti masyarakat terdahulu. Asal-usul nama-nama kampung di Merbok dan Bujang yang diperolehi daripada cerita-cerita lisan penduduk-penduduk kampung wajar dicatatkan sementara mereka yang mempunyai pengetahuan tentangnya masih hidup dan sebelum asal-usul tersebut dilupakan.

Kepayahan dan kesusahan hidup penduduk Kedah pada suatu masa dahulu juga direkodkan dalam bab ***Ban Merbok: Cahaya di Dalam Kegelapan***. Pada zaman 1960-an, terdapat sebuah projek kerajaan negeri yang dinamakan Projek Ban Merbok. Dahulunya, projek ini dikenali sebagai Program Pamah Kerajaan. Projek ini telah dikendalikan oleh Jabatan Pengairan dan Saliran Cawangan Kuala Muda, Kedah. Keistimewaan projek ini melibatkan tebus guna tanah di kawasan air masin yang merangkumi kawasan seluas 100 km persegi dan melibatkan 56 mukim. Antara kawasan yang terlibat ialah Merbok, Sungai Baru, dan Bujang. Kisah Ban Merbok dan Kampung Kuala Segantang Garam ini wajar direkodkan bukan hanya atas dasar sebuah projek tebus guna kerajaan. Perkara yang perlu dipelajari di sebalik kisah penerokaan projek Ban Merbok ini sebenarnya adalah tentang kehidupan insan yang dibelenggu kesusahan hidup dan kesanggupan mereka untuk bekerja keras menyahut seruan pihak kerajaan untuk membuka atau memugar satu kawasan hutan paya bakau yang penuh cabaran semata-mata untuk memperoleh kehidupan yang lebih baik.

Seterusnya, semangat dan jati diri masyarakat Aceh turut dikupas dalam bab ***Jejak Aceh di Yan: Singkapan Semangat dan Amanat***. Kehidupan masyarakat Aceh di Yan, Kedah telah bermula semenjak tahun 1888 lagi. Ada di kalangan mereka yang telah melepasi generasi keempat atau kelima yang menetap di Kampung Aceh. Namun, bagi sebilangan kecil masyarakat Aceh yang terdiri daripada generasi ketiga; mereka masih kekal dan kukuh dengan bahasa dan budaya Aceh walaupun telah berlaku asimilasi dengan masyarakat Melayu Kedah. Menelusuri sejarah kedatangan mereka ke Tanah Melayu, terdapat dua versi berbeza yang dapat dikaitkan dengan hal tersebut. Versi pertama merujuk kepada penghijrahan mereka ke daerah Yan pada sekitar kurun ke-18. Versi kedua pula menceritakan sebahagian orang Aceh yang turut sama berhijrah telah mendarat di Langkawi. Masyarakat Aceh sangat kuat berpegang teguh kepada ajaran Islam sehingga mereka membina sebuah sekolah agama seusai kedatangan mereka di Yan. Masyarakat Aceh juga mewarisi keunikan budaya mereka tersendiri, di samping turut aktif bekerjasama mewujudkan gerakan perniagaan bagi mengukuhkan ekonomi mereka. Pelbagai aktiviti telah direncanakan oleh masyarakat Aceh di Yan antaranya penerbitan buletin yang dikenali dengan nama Narit Geutanyo, penulisan kamus Bahasa Aceh-Bahasa Malaysia-Bahasa Aceh, dan pembinaan galeri.

Hasil temu teramah seterusnya direkod dalam bab ***Permainan Tradisional Merbok – Nilam Pusaka Bangsa***. Antara aktiviti masa lapang yang digemari oleh segenap lapisan masyarakat terutama pada zaman sebelum alaf baharu ialah permainan berkumpulan. Permainan berkumpulan yang popular terutama di kalangan kanak-kanak lebih bersifat tradisional kerana turut digemari oleh kanak-kanak pada zaman dahulu. Di Merbok, terdapat beberapa permainan yang amat popular pada zaman 1950-an tetapi sayangnya hampir tidak dikenali oleh generasi pada zaman ini kerana pengaruh perkembangan teknologi terutamanya permainan berteknologi. Oleh itu, langkah untuk mendokumentasikan pelbagai jenis permainan tradisional yang semakin pupus ditelan zaman ini dirasakan amat penting supaya generasi masa hadapan dapat mengenali warisan yang ditinggalkan oleh generasi terdahulu. Antara permainan tradisional yang dimainkan oleh penduduk kawasan Merbok ialah permainan sole, permainan tuju ayam, permainan poroq, dan permainan kawaq.

Bab ***Rimbunan hijau: khazanah herba alam di Merbok*** pula merekodkan maklumat tentang tumbuh-tumbuhan yang meliar di sekitar Merbok tetapi mempunyai pengaruh yang besar dalam kehidupan masyarakat kampung. Merbok merupakan kawasan yang terdiri daripada pelbagai bentuk muka bumi seperti kawasan tanah pamah, sawah padi, dusun dan kebun getah, paya bakau, rimba belantara dan kaya dengan pelbagai pokok dan tumbuh-tumbuhan. Bagi menelusuri dengan lebih dekat pokok dan tumbuh-tumbuhan yang terdapat di sekitar Merbok, temu bual bersama dengan penduduk tempatan dijalankan bagi mendapat gambaran yang sebenar tentang keunikan sejarah, fungsi, dan khasiat di sebalik nama-nama pokok yang tidak pernah dirungkai sebelum ini.

Komuniti Cina di Merbok: Keringat emas di lembah bertuah pula merupakan sebuah kisah sejarah kedatangan orang Cina ke Pekan Merbok, Kedah. Kesusahan hidup, terpaksa meninggalkan anak isteri di negara sendiri, dan bersendirian di lembah bertuah mengajar kaum Cina yang datang berhijrah ke Tanah Melayu untuk lebih berusaha dan cekal bagi memastikan generasi seterusnya dapat hidup dengan lebih selesa pada masa hadapan. Berpandukan kepada prinsip, 'biar miskin kehidupan, jangan miskin pendidikan', pembukaan sekolah pendidikan Cina di Tanah Melayu membuktikan kaum Cina mementingkan pendidikan agar generasi mereka di Tanah Melayu masih dapat mempelajari dan mewarisi kebudayaan serta asal-usul nenek moyang mereka. Kelahiran seorang tokoh pendidikan Cina di Pekan Merbok telah menjadikan lembah bertuah ini terkenal di kalangan masyarakat Cina seluruh Malaysia. Jasa dan sumbangan mendiang Dato' Lee Sing Chooi dalam bidang pendidikan Cina menjadikan beliau seorang tokoh pendidikan yang disanjung di kalangan penduduk Cina di Pekan Merbok ini.

Akhir sekali, bab ***Gunung Jerai: Pasak Utuh Jelapang Padi*** merekodkan keunggulan simbol Gunung Jerai kepada penduduk Kedah khususnya yang tinggal di sekitar kaki gunung tersebut. Puncak tertinggi di negeri Jelapang Padi ini yang berdiri teguh pada ketinggian 1,217 meter dari paras laut merupakan salah sebuah pelabuhan entrepot yang gemilang satu masa dahulu. Perbincangan bakal berkisar kepada tiga domain utama, iaitu sumbangan Gunung Jerai kepada nilai ekonomi, hidup dan alam sekitar serta signifikan kewujudannya kepada masyarakat sekitar, khususnya dan seluruh warga Kedah, amnya.

PERMAINAN TRADISIONAL KAWASAN MERBOK: NILAM PUSAKA BANGSA

Azfahanee Zakaria

*Fakulti Pengajian Perniagaan
Universiti Teknologi MARA Kedah
azfa292@kedah.uitm.edu.my*

Asrol Hasan

*Fakulti Senilukis dan Seni Reka
Universiti Teknologi MARA Kedah
asrol726@kedah.uitm.edu.m*

Syazliyati Ibrahim

*Akademi Pengajian Bahasa
Universiti Teknologi MARA Kedah
syazliyati@kedah.uitm.edu.my*

Azni Syafena Andin Selamat

*Fakulti Sains Pentadbiran dan Pengajian Polisi
Universiti Teknologi MARA Kedah
azni_syafena@kedah.uitm.edu.my*

Fathiyah Ahmad

*Akademi Pengajian Bahasa
Universiti Teknologi MARA Kedah
fathiyah@kedah.uitm.edu.my*

Antara aktiviti masa lapang yang digemari oleh segenap lapisan masyarakat terutama pada zaman sebelum alaf baharu ialah permainan berkumpulan. Permainan berkumpulan yang popular terutama di kalangan kanak-kanak lebih bersifat tradisional kerana turut digemari oleh kanak-kanak pada zaman dahulu. Di Merbok, terdapat beberapa permainan yang amat popular pada zaman 1950-an tetapi sayangnya hampir tidak dikenali oleh generasi pada zaman ini kerana pengaruh perkembangan teknologi terutamanya permainan berteknologi. Oleh itu, langkah untuk mendokumentasikan pelbagai jenis permainan tradisional yang semakin pupus ditelan zaman ini dirasakan amat penting supaya generasi masa hadapan dapat mengenali warisan yang ditinggalkan oleh generasi terdahulu.

Antara permainan tradisional yang dimainkan oleh penduduk kawasan Merbok ialah permainan sole, permainan tuju ayam, permainan poroq, dan permainan kawaq.

PERMAINAN 1: SOLE

Permainan Sole dengan cara sebutan 'soe-le' ini telah diceritakan oleh Tn. Haji Basharudin bin Hj. Md. Salleh, 67 tahun yang dikenali sebagai Pak Lang oleh orang-orang kampung sekitar Merbok dan merupakan anak jati kampung Merbok. Permainan ini selalunya dimainkan pada waktu lapang terutamanya pada waktu petang sebelum Maghrib.

Menurut Pak Lang, permainan ini dimainkan oleh anak-anak lelaki sahaja dan kanak-kanak perempuan tidak digalakkan bermain permainan ini kerana memerlukan kudrat atau tenaga fizikal yang kuat. Sole diklasifikasikan sebagai satu permainan yang agak kasar untuk anak-anak perempuan. Bola yang digunakan dalam permainan ini dinamakan sebagai bola seralat yang menyerupai bola tenis.

Permainan sole ini selalunya dimainkan di kawasan lapang dan mendatar untuk memudahkan pergerakan para pemain. Di kawasan Merbok ini, permainan ini selalunya dimainkan di kawasan bendang kering semasa menunggu musim menanam semula ataupun kawasan padang.

Untuk bermain sole, para pemain akan dibahagikan kepada dua kumpulan. Setiap kumpulan perlu mempunyai 5 atau 10 orang pemain. Selalunya ketua kumpulan akan memilih ahli kumpulan dengan berdasarkan ketangkasan dan kecekapan yang diperlukan untuk permainan ini, iaitu ketangkasan berlari dan kecekapan menangkap bola. Ahli kumpulan juga dipilih berdasarkan keupayaan untuk menjentik dengan kuat.

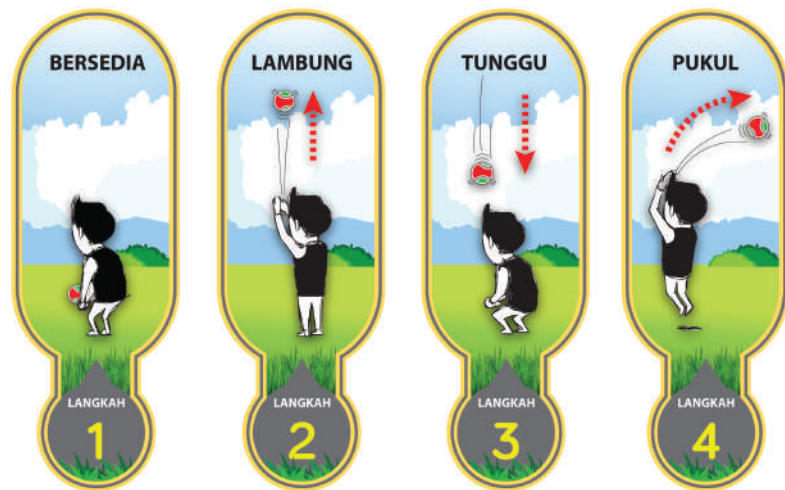
Untuk memperoleh kemenangan, setiap kumpulan perlu membuat tujuh jenis balingan yang berbeza untuk mendapatkan satu toruq. Toruq ialah satu pusingan permainan yang lengkap. Kumpulan yang mempunyai kiraan toruq yang paling banyak akan dianggap sebagai juara atau pemenang. Kumpulan yang kalah akan dikenakan denda atau dinamakan makan toruq. Denda yang kerap dikenakan adalah menjentik di buku lima (gengaman tangan).

Gambar 6.: Permainan Sole yang dimainkan oleh golongan remaja.

Gambar yang berikut merupakan langkah-langkah permainan Sole yang perlu disempurnakan untuk mendapat satu toruq:

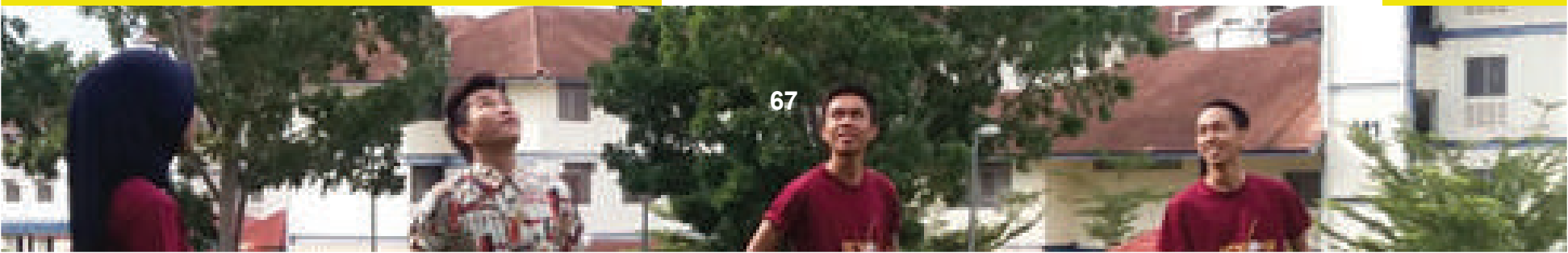
Langkah 1: Untuk langkah 1, pemain pertama dari kumpulan 1 akan duduk menghadap pihak lawan. Pemain ini akan membaling bola ke arah pihak lawan dan pihak lawan akan berusaha untuk menangkap bola tersebut. Balingan akan dibuat sebanyak tiga kali dan sekiranya bola itu dapat ditangkap oleh pihak lawan, pasukan tersebut akan hilang satu toruq atau giliran.

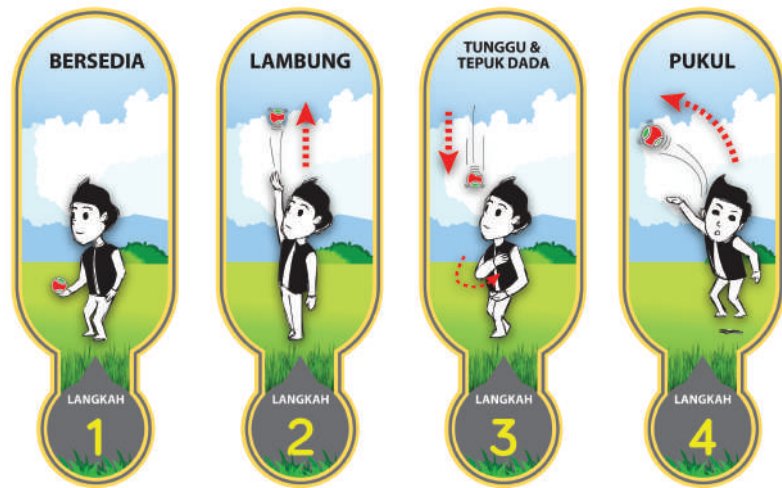
Langkah 2: Untuk balingan kedua, pemain akan berdiri menghadap lawan dengan menggunakan satu (sebelah) tangan sahaja. Balingan yang dibuat adalah sebanyak tiga kali. Seandainya pihak lawan dapat menangkap bola tersebut, pasukan yang membaling tersebut akan hilang satu toruq atau giliran pasukan.

Langkah 3: Balingan ketiga dibuat dengan menampar bola seralat menggunakan kedua-dua belah tangan. Satu tangan akan melambungkan bola dan sebelah tangan lagi akan menampar bola tersebut.

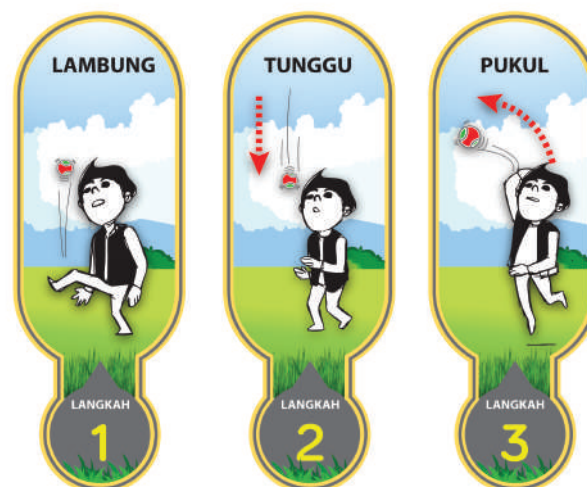
Langkah 4: Untuk balingan keempat, pemain akan meletakkan tangan di dada dan sebelah tangan akan membalik bola ke arah pihak lawan.

Langkah 5: Untuk balingan kelima, seorang pemain akan membalik bola ke arah pemain kedua. Pemain kedua akan berdiri dengan meletakkan tangan di pinggang dan menggunakan siku untuk menampar bola.

Langkah 6: Untuk balingan keenam, para pemain akan menghantar atau membalik bola melalui celah kelangkang.

Langkah 7: Balingan ketujuh, seorang pemain akan menyepak bola ke arah pihak lawan dan pihak lawan akan menyepak balas dan langkah ini akan berterusan selagi bola itu masih dapat disambut oleh pihak lawan.

Selesai membuat balingan ketujuh, giliran kumpulan pihak lawan pula akan membuat balingan.

PERMAINAN 2: POROQ

Salah satu lagi permainan tradisional yang kerap dimainkan oleh kanak-kanak ialah permainan Poroq. Permainan ini merupakan permainan berkumpulan dan jumlah ahli dalam kumpulan adalah berbeza mengikut jumlah kanak-kanak yang berada di tempat permainan diadakan pada waktu itu.

Permainan ini biasanya disertai oleh kanak-kanak lelaki dan kanak-kanak perempuan tidak digalakkan menyertai permainan ini. Hal ini demikian mungkin kerana pergerakan dalam permainan ini kasar, iaitu menjengket di atas tempurung yang akan menyebabkan tapak kaki luka dan menjadi kasar.

Peralatan yang digunakan untuk permainan ini ialah satu tempurung kelapa untuk seorang pemain. Para pemain akan menebuk tempurung kelapa menggunakan lesung batu untuk membuat lubang. Kemudian, pemain akan mengepit tempurung kelapa dengan menggunakan jari kaki dan seterusnya akan menjengket dengan pantas membawa tempurung tersebut melepasi garisan yang dilukis di atas tanah.

Jarak garisan untuk menjengket adalah sejauh 2.5 sehingga 3 meter. Oleh itu, para pemain akan memastikan lubang yang ditebuk bersaiz besar untuk memudahkan mereka menyepit tempurung tersebut dicelah jari. Sekiranya semasa menjengket tempurung itu jatuh ke tanah, maka pemain itu dianggap gagal menyempurnakan permainan dan akan dikira kalah.

Kumpulan yang menang ialah kumpulan yang semua ahlinya berjaya berjengket bersama tempurung di kaki melintasi garisan.

Gambar 6.1: Bentuk lubang tempurung yang telah ditebuk dibahagian tengah mengikut kesesuaian saiz jari pemain.

Gambar 6.2: Kaedah kaki dijengketkan di atas tempurung.

Gambar 6.3: Gambaran permainan Poroq ini dimainkan di atas padang

PERMAINAN 3: KAWAQ (POLIS SENTRI)

Permainan ini merupakan satu permainan yang hampir sama dengan permainan yang kerap dimainkan oleh kanak-kanak pada zaman ini. Permainan ini melibatkan perlawanan antara dua kumpulan, iaitu satu pasukan berperanan sebagai polis dan satu lagi pasukan memegang watak kumpulan orang jahat.

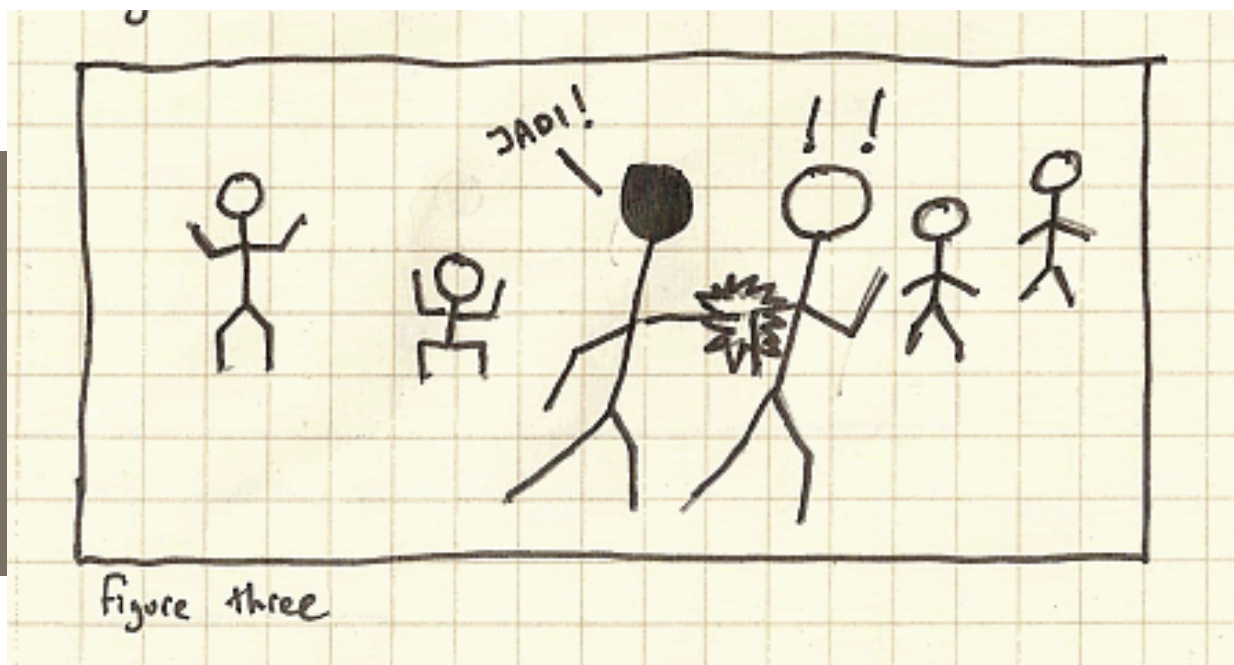
Untuk memilih ahli bagi pembahagian kumpulan, satu 'mentera' atau 'lagu' akan dibaca sambil jari dituding ke arah pemain. Mentera ini akan dinyanyikan oleh ketua pasukan masing-masing. 'Mentera' atau 'lagu' yang dinyanyikan adalah seperti yang terdapat di bawah:

*Cak ti lok
Ca at ca at
Cak at ti lok
Tok lang cat
Mana qetu mana qetin
Samsu sam sin
Mata-mata kawaq.*

Para pemain yang menjadi orang jahat akan mengacah atau mengacau pemain yang kononnya anggota polis. Pemain yang menjadi polis akan mengejar orang jahat dan seandainya dapat menangkap orang jahat, orang jahat tersebut akan ditempatkan di dalam kandang. Seterusnya, untuk memastikan orang jahat yang ditangkap itu tidak melarikan diri, seorang polis akan menjaga dan mengawal kandang tersebut.

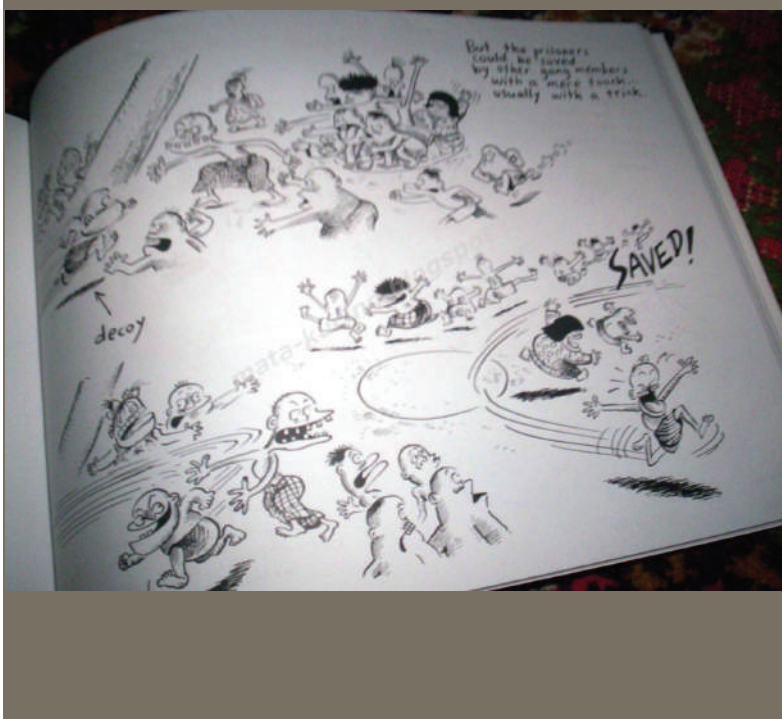
Pihak polis akan diisytiharkan sebagai pemenang seandainya mereka berjaya menangkap semua penjahat dan menahan penjahat di dalam kandang pesalah. Mereka juga akan dikategorikan sebagai pemenang jika penjahat tidak dapat memboloskan diri dari pengawalan pihak polis di kandang tersebut.

Pihak penjahat pula akan diisytiharkan sebagai pemenang jika pihak polis gagal menangkap ahli penjahat atau ramai penjahat dapat memboloskan diri sehigga ahli penjahat di luar kandang lebih ramai daripada anggota pihak polis.

Gambar 6.4: Polis mengejar pencuri dan menagkapnya utk dibawa masuk ke kandang.

Gambar 6.5: Gambaran kandang dan seorang polis yang menjaga pencuri yang telah ditangkap.

PERMAINAN-PERMAINAN TRADISIONAL YANG LAIN DI KAWASAN MERBOK

Selain daripada permainan yang diceritakan di atas, permainan-permainan tradisional lain yang dimainkan oleh anak-anak kawasan Merbok ialah permainan gelanggang gedabus permainan kohile, permainan randas, permainan cekup puyuh, permainan jaka, permainan kaku, dan permainan aci lumpug.

Permainan-permainan tradisional ini selalunya diadakan secara berpasukan dan biasanya dimainkan di kawasan lapang atau halaman rumah penduduk kampung tersebut.

Untuk makluman, permainan gelanggang gedabus ialah sejenis permainan yang menggunakan senjata dan permainan yang lebih berkonsepkan pembentukan jati diri dan keselamatan diri ini dapat mempamerkan kemahiran pergerakan silat pemain-pemain yang terlibat.

Permainan jaka dan permainan kaku pula ialah permainan yang seakan-akan permainan gasing. Permainan jaka menggunakan guli yang besar dan permainan kaku menggunakan duit syiling satu sen sebagai guli.

Permainan randas juga merupakan permainan berkumpulan sepertimana permainan 'rounders' yang banyak dimainkan oleh kanak-kanak sekolah sekarang.

Seterusnya, permainan aci lumpug pula ialah permainan yang memerlukan para pemain mengejar pihak lawan di dalam lumpur atau selut dan kemudiannya menyepak lupur atau selut tadi setinggi yang boleh.

Seperti yang diceritakan oleh Tn. Hj. Basharudin yang dikenali oleh penduduk kampung sebagai Pak Lang, En. Zakaria bin Nyak Hashim atau panggilan di kampung ialah Pak Su Keria, dan Pak Long Waman, permainan-permainan yang dimainkan oleh kanak-kanak di kawasan Merbok mempunyai persamaan antara satu sama lain tetapi mereka telah mengolah dengan menambahkan elemen dan peralatan yang berbeza-beza untuk mempelbagaikan permainan tersebut. Semoga permainan-permainan ini terus dikenali dan diminati di kalangan kanak-kanak sekarang agar warisan tradisi ini akan terus kekal sebagai satu pusaka bangsa masyarakat kita.

BIODATA RESPONDEN

Pak Lang [Tn. Hj. Basharudin bin Hj. Md. Salleh]. Beliau merupakan bekas Penghulu Mukim Bujang. Lahir pada tanggal 28 September 1948, kini Pak Lang telah berusia 67 tahun. Pak Lang memulakan persekolahan di Sekolah Umum Bujang (sekarang Sekolah Kebangsaan Muzaffar Shah) pada tahun 1954 sehingga 1960. Kemudian, beliau melanjutkan pelajaran ke Maktab Mahmud (Maahad) Alor Setar dari tahun 1961-1968. Oleh kerana prestasi yang cemerlang, Pak Lang diberi peluang belajar ke peringkat yang lebih tinggi, iaitu Tingkatan 6 Rendah dan 6 Atas ke sebuah sekolah menengah di Jenan dari tahun 1969 hingga 1970. Pak Lang memulakan kerja sebagai seorang pembantu tadbir pada tahun 1971. Beliau berjaya menjawat jawatan Penghulu bermula dari tahun 1980 sehingga 2001. Kepimpinan cemerlang Pak Lang sebagai Penghulu telah beberapa kali membawa kejayaan kepada Kampung Bujang sehingga dinobatkan sebagai Desa Cemerlang dan Kampung Idaman peringkat negeri dan kebangsaan.

Paksu Keria atau nama penuh beliau **Zakaria bin Nyak Hashim** ialah seorang penduduk Kampung Bukit Aceh, Merbok. Berusia 78 tahun dan mempunyai banyak kisah menarik zaman dahulu untuk diceritakan.

Pak Long Waman atau nama sebenar **Haji Abdul Rahim bin Ahmad** yang dilahirkan pada tahun 1932 di Kampung Sungai Gelam Mukim Bujang banyak menyimpan khazanah maklumat silam tentang kawasan Lembah Bujang. Sesuai dengan tugasnya sebagai Bekas Guru Besar, Tuan Haji Abdul Rahman umpama ensiklopedia bergerak yang luas ilmu pengetahuannya. Beliau masih aktif memberikan sumbangan di kampung kelahirannya. Tuan Haji Abdul Rahman kini bertugas sebagai Siak di Masjid Al-Muttaqin Kg. Bujang. Nasihat dan pendapat Tuan Haji Abdul Rahman yang terkenal dengan panggilan mesra Pak Long Waman sentiasa dirujuk oleh masyarakat kampung terutama dalam kes-kes yang melibatkan maslahat umum.

Kedah Darul Aman yang kaya dengan pelbagai khazanah sejarah perlu diterokai bukan sahaja dari aspek arkeologi tetapi juga sosioekonomi serta lain-lain aspek kehidupan. Merbok dan Gunung Jerai yang merupakan dua kawasan utama yang menyumbang kepada banyak petunjuk kewujudan asal negeri Kedah sudah pastinya turut mempunyai rahsia kehidupan masyarakat yang akan terkubur jika tidak didokumentasikan. Sehubungan itu, kompilasi bab di dalam buku ini merupakan suatu usaha untuk memastikan cara hidup, pembangunan penempatan dan juga nilai-nilai murni masyarakat terdahulu di kedua-dua kawasan tersebut dapat dicatat dan disimpan di persada sejarah. Catatan dan simpanan ini merupakan peninggalan yang tidak ternilai harganya bagi menjamin kesinambungan aspek kehidupan masyarakat di negara ini.

